

DOUĂ ARME ANTICE DESCOPERITE ÎN ZONA ARHEOLOGICĂ AMPELVM

În vara anului 1986, în vatra oraşului Zlatna (jud. Alba), în fosta albie a râului Ampoi, cu ocazia amplasării unor conducte de apă industrială, în două puncte diferite, dar nu prea îndepărtate unul de altul, au fost surprinse întâmplător (în balastul excavat de la — 1,50 m) două obiecte antice de metal, un *cosor dacic* şi un *pumnal*.

Contextul arheologic, în care au fost depistate cele două arme, nu ne oferă nici o informaţie cu privire la data şi cauzele care au determinat ajungerea lor în albia acestui râu.

Este binecunoscut faptul că încă din epoca bronzului¹ şi începutul epocii fierului², în această zonă montană, bogată în zăcămintele de metale neferoase, s-a desfăşurat o vie activitate pentru extragerea şi prelucrarea lor, iar în cele 17 decenii de stăpânire romană, aceste îndeletniciri au cunoscut o intensitate deosebită³. Natural că în această activitate, iniţial, au fost implicaţi autohtonii, iar mai târziu, în perioada stăpânirii romane, pe lângă aceştia, au fost aduşi sau au venit de bună voie, — *ex toto orbe Romano*⁴ —, un număr mare de colonişti⁵, buni cunoscători ai acestor meşteşuguri. Pe lângă aceştia au mai venit în număr mare diverşi meseriaşi şi comercianţi, iar pentru paza şi securitatea zonei montane, ale noilor aşezări şi exploatarea miniere, au fost detaşate formaţiuni ale unor unităţi militare regulate⁶ şi auxiliare, de mare mobilitate⁷.

Cele două obiecte de metal, care constituie subiectul notei noastre, au fost pierdute sau abandonate(?), în împrejurări greu de precizat şi,

¹ D. Popescu, *Prelucrarea aurului în Transilvania înainte de cucerirea romană, Cercetări arheologice în Transilvania*, 1956, p. 178; Al. Popa, *Monografia judeţului Alba*, ms.

² I. Berciu, Al. Popa, *Apulum*, VI, 1967, p. 73, 81; S. Mrozek, *Apulum*, VII, 1968, p. 307; M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România*, Bucureşti, 1977, p. 119, 125, 152, 278, 294.

³ *IDR*, III/3, p. 280—283; D. Tudor, *IstRom*, I, 1960, p. 400—404.

⁴ Eutropius, VIII, 6, 2.

⁵ M. Macrea, *IstRom*, I, 1960, p. 383; S. Mrozek, *op. cit.*, p. 310—316; D. Tudor, *OTS*, p. 197—200; A. Sântimbreanu, V. Wollmann, *Apulum*, XII, 1974, p. 241—247; D. Protase, *SCIVA*, 29, 4, 1978, p. 497—503.

⁶ *IDR*, III/3, p. 281.

⁷ CIL, III, 1149, 1294; *IDR*, III/3, p. 281, nr. 302, 325, 339; V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, Bucureşti, 1937, p. 198; V. Wagner, *Die Dislokationen der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus*, Berlin, 1938, p. 209—210; Al. Popa, I. Berciu, *Numerus Maurorum Hispanorum en Dacie*, *Acta of The Fifth International Congress of Greek and Latin Epigraphy*, Cambridge, 1967, Oxford, 1971, p. 357—360; M. Macrea, *Viaţa în Dacia romană*, Bucureşti, 1969, p. 108; Al. Popa, I. Berciu, R. Pop, *Apulum*, VII, 1, 1968, p. 407—411; I. T. Lipovan, *SCIVA*, 39, 1, 1988, p. 67—68.

apoi, antrenate, în decursul secolelor, de către torenții care brăzdează versanții din zonă, au ajuns în albia râului Ampoi.

Cu ajutorul puținelor informații pe care le deținem, vom încerca să prezentăm cele două piese, împreună cu unele ipoteze de lucru și considerațiuni.

1. *Cosor dacic (sica?)* (pl. I/1; 6/1 a—b), fragmentar, din fier, de bună calitate, executat prin foraje. Starea de conservare este precară, din cauza mediului umed în care a stat, este puternic oxidat pe toată suprafața, iar vârful este fragmentat. Dimensiunile păstrate sunt: lungimea lamei 20,5 cm, lățimea 5,5 cm, grosimea la muchie 0,7 cm, iar greutatea 0,380 kg. Lama are profiltriunghiular, ascuțită pe partea concavă și se fixa într-o coadă de lemn tare sau os(?), cu ajutorul unei prelungiri de 12 cm. Pe latura dreaptă a lamei, în zona de prindere la mâner, se află un ornament(?) rudimentar, realizat prin forjare (pl. 6/1 b).

Forma, dimensiunile și greutatea acestui cosor, găsesc bune analogii, mergând până la identitate, cu unele cosoare descoperite în alte așezări din Dacia⁸, aparținând populației autohtone. Cunoscut încă din *La Tène*⁹, acest gen de obiecte a avut o arie largă de răspândire. Masivitatea și forma caracteristică a piesei prezentate, ne întărește convingerea că ea a servit ca armă de luptă apropiată, *sica*¹⁰, dar, la fel de bine, a putut să fie utilizată ca unealtă destinată unor activități gospodărești.

Caracterul aleator al descoperirii obiectului prezentat, contextul care nu ne oferă nici o informație certă, cu privire la data și cauzele ce au determinat ajungerea lui în albia râului Ampoi, așa după cum am mai relatat, creează dificultăți cu privire la o încadrare cronologică mai strânsă. În ce privește proveniența obiectului nostru, o sursă probabilă ar putea fi localizată undeva în amonte, la Izvorul Ampoiului (Valea Dosului), localitate unde au fost semnalate urme de locuire a dacilor¹¹. La fel de bine, ar putea să provină din unele așezări ale acestei populații, care se îndeletnicea și cu spălarea nisipurilor aurifere din albia pâraelor, ce brăzdează versanții de pe ambele maluri ale râului Ampoi. Nu putem exclude nici ipoteza că prezența cosorului, în contextul în care a fost surprins, ar putea să fie coroborată cu unele lupte, care ar fi putut avea loc între autohtoni și alogenii prădători, sau chiar cu trupele romane în perioada anilor 102—106 d.Chr., ori mai târziu.

Demn de reținut este că în jud. Alba, la Blandiana, Piatra Craivii și la *Apulum* au fost semnalate *cosoare curbate*¹²(?) (sic!).

2. *Pumnal (pugio)* (pl. I/2 a—b; 6/2 a—b), puternic corodat, realizat din două feluri de metale, fier și bronz. Dimensiunile actuale:

⁸ V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1982, p. 283, fig. 337, 4—6; I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci (sec. II î.e.n.—I e.n.)*, Cluj-Napoca, 1979, p. 140, fig. 72, 1—2, 5.

⁹ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 283.

¹⁰ I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 139; A. Vulpe, M. Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice*, București, 1987, p. 63.

¹¹ B. Cserni, *AFM*, II, 1, p. 120; I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p. 278, 323, n. 211.

¹² V. Moga, *Civilizația dacilor în județul Alba*, pliant: idem, *Studii dacice*, Cluj-Napoca, 1981, p. 107; idem, *Apulum*, XXIV, p. 157.

lungimea totală 27 cm, lungimea mânerului 11 cm, lungimea lamei 16 cm, iar lățimea 3,5 cm. Lama din fier, executată prin forjare, ascuțită pe ambele laturi, este dreaptă, iar în secțiune prezintă profil lenticular. Pe una din fețe este prevăzut cu un șanț median pentru scurgerea sângelui, *Blutrinne*, iar pe cealaltă față prezintă o nervură mediană. Starea de conservare a lamei este precară, fiind puternic oxidată și corodată, aspecte datorate mediului umed în care a fost surprinsă; vârful este fragmentat, verosimil, din aceleași cauze.

Mânerul este confecționat din bronz, de formă cilindrică profilată, la capătul superior se termină cu un buton conic, afectat de către o lovitură puternică. La mijloc se îngroașe ușor și este prevăzut, pe diametrul maxim, cu două incizii fine, circulare și paralele. Capătul inferior al mânerului prezintă un ornament, format din două protome identice, *capete de taur*, care încadrează partea superioară a lamei. O lovitură puternică a afectat zona de trecere de la protome la mâner.

În execuția pumnalului s-au efectuat două operațiuni distincte; întâi, a fost forțată lama, cu o prelungire pentru fixarea în mâner, apoi peste această prelungire s-a turnat mânerul, din bronz, în tehnica „à cire perdue”, într-o execuție deosebit de îngrijită.

Forma lamei și a mânerului, purtând această ornamentație deosebită, îi conferă o notă de eleganță, ceea ce ne îndeamnă să presupunem că piesa nu a fost o armă de luptă, ci a avut un caracter cultural sau, mai degrabă, a fost un *signum*, caracteristic unui grad militar, dintr-o anumită unitate regulată.

Este binecunoscut faptul că fiecare legiune avea, pe lângă numărul de ordine, un apelativ, precum și o emblemă, un *signum*¹³, care era caracteristic fiecăreia în parte. Astfel, Legiunea VII *Claudia* purta ca emblemă un *cap de taur*¹⁴, Legiunea VIII *Augusta* avea ca însemn un *taur*¹⁵, iar Legiunea XIII *Gemina* își definea simbolul printr-un *leu*¹⁶. Aceste embleme erau gravate pe diferite arme¹⁷ (săbii, scuturi etc.), sau chiar pe unele monumente funerare¹⁸.

Pumnalul, pe care l-am prezentat mai sus, poartă, după cum am arătat, pe cele două laturi, câte o protomă reprezentând un *cap de taur*, emblema legiunii VII *Claudia*(?). Pentru acest aspect considerăm, — dar numai sub formă de ipoteză —, că pumnalul este de factură romană¹⁹, de serie mică, aparținând, foarte probabil, unui centurion, care comanda prima cohortă din legiune, un *primipilus*²⁰, arma fiind un *signum* al funcției pe care o deținea și, anume, faptul că în seama lui se afla și paza steagului legiunii.

¹³ D. Tudor, *Enciclopedia civilizației romane*, București, 1982, p. 725.

¹⁴ I. Winkler, M. D. Lazăr, *Sargetia*, XIII, 1977, p. 270; D. Benea, *Din istoria militară a Moesiei Superior și a Daciei*, Cluj-Napoca, 1989, p. 29.

¹⁵ E. B. Thomas, *Helme, Schilde, Dolche. Studien über römische-panonische Waffenfunde*, Budapest, 1971, p. 36.

¹⁶ I. Winkler, M. D. Lazăr, *op. cit.*, p. 267—276, fig. 1—3.

¹⁷ D. Benea, *op. cit.*, p. 29.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Informație amabilă Dr. Mircea Rusu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

²⁰ D. Tudor, *op. cit.*, p. 614.

Diferitele monumente epigrafice litice și tegulare aparținând Legiunii VII *Claudia*, descoperite în Banat²¹ și Oltenia²², ne relevă că detașamente ale acestei legiuni, au participat activ la luptele desfășurate pentru cucerirea Daciei, precum și la executarea unor importante lucrări de construcții și fortificații²³.

Dacă ne sunt cunoscute unele așezări din Banat și din Oltenia, unde au staționat aceste detașamente, după cucerirea provinciei, ne rămâne total necunoscut itinerarul lor parcurs în timpul luptelor din Dacia intracarpatică, în cazul când această legiune sau, mai bine spus, unele detașamente ale ei au luptat și pe aceste meleaguri. Foarte probabil, că un detașament, de mare mobilitate a Legiunii VII *Claudia*, a participat alături de formațiuni de trupe regulate sau auxiliare, aparținând altor unități, la luptele desfășurate pentru cucerirea importante zone aurifere din Munții Apuseni. Din păcate, până în prezent, locurile lor de cantonare, de mai lungă durată, unde să fi lăsat mărturie epigrafice, n-au fost încă identificate.

Mai mult, descoperirea în aceeași zonă, respectiv, în același context, albia râului Ampoi, a unui *cosor dacic* (*sica*?), nu departe de locul unde a fost găsit *pugio*, ne îndreptățește să postulăm că în această regiune au avut loc lupte între daci și romani, cele două arme putând aparține combatanților.

Aspectele prezentate, ne determină doar să semnalăm descoperirea acestor arme, supunându-le atenției specialiștilor din domeniu, considerând, totodată, că cercetările arheologice și descoperirile viitoare din această zonă, deosebit de importantă, vor aduce un plus de informații, care coroborate cu cele pe care le deținem, să confirme sau să infirme ipotezele noastre de lucru enunțate.

ION T. LIPOVAN

DEUX ARMES ANTIQUES DÉCOUVERTS DANS L'ARÉAL ARCHÉOLOGIQUE DE AMPELUM

(Résumé)

On présente et on interprète deux armes antiques, découverts dans la ravine de la rivière Ampoi, de l'aréal archéologique de *Ampelum* (Zlatna).

Il s'agit d'une serpe (*sica*?) dacique et d'un poignard (*pugio*) romain.

L'auteur avance l'hypothèse que dans la région se sont déroulées des luttes pendant les guerres daco-romaines.

Le serpe fut largement utilisée dans l'espace géto-dacique dès l'âge de La Tène. Le poignard présente des protomes en tête de taureau sur la poignée; faute d'analogies, l'auteur attribue, — simple hypothèse de travail —, à un primipile, qui commandait la première cohorte de la légion VII *Claudia*.

Explication des illustrations

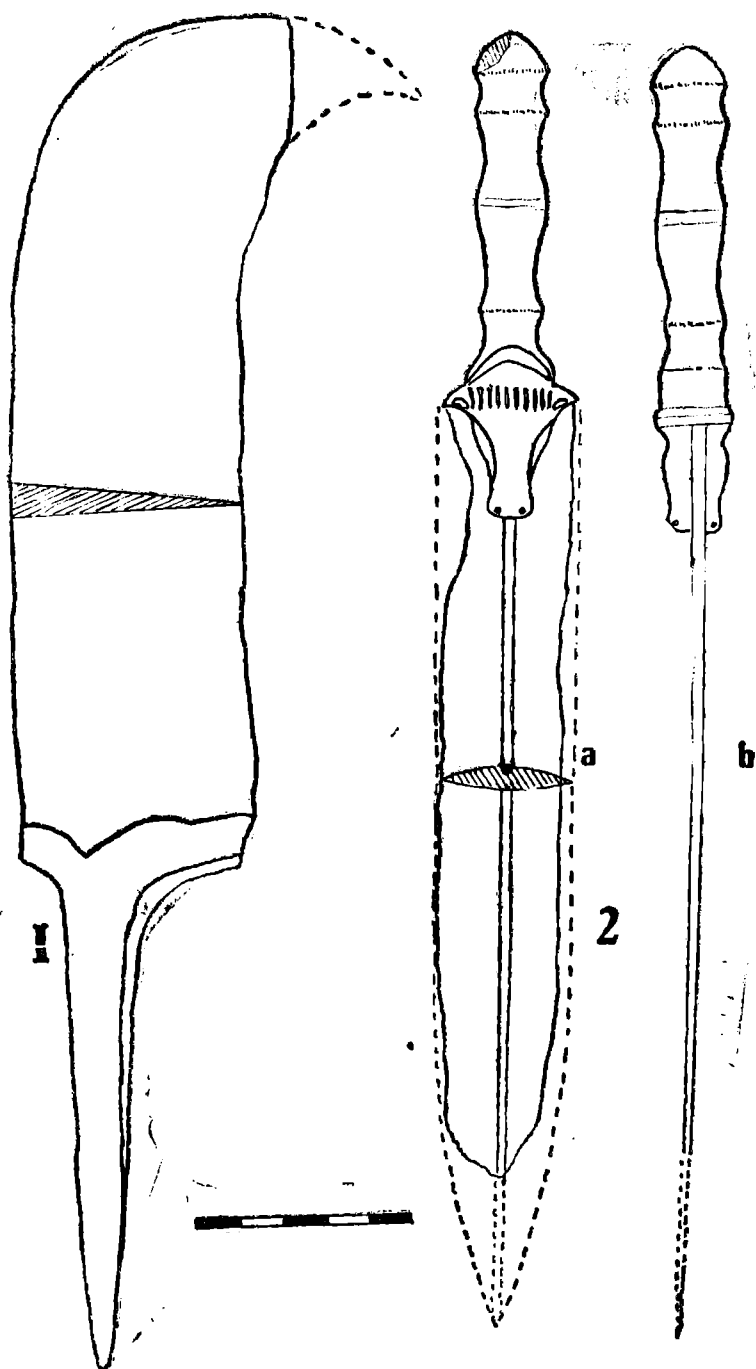
Pl. I. 1. Serpe dacique (*sica*?). 2 a—b. Poignard romain (*pugio*).

Pl. 6. 1 a—b. Serpe dacique. 2 a—b. Poignard romain.

²¹ IDR, III/2, 32, 38—39, 49, 55, 59—61, 98, 120, 126—127, 250—251.

²² IDR, II, 100 a—f, 141, 327—380; OR³, p. 98—99, 139, 141, 154, 171, 213, 329, 345—346, 371, 440, 445.

²³ IDR, I, p. 14.

Pl. I. 1. Cosor dacic (*sica*?). 2 a—b. Pumnal roman (*pugio*).